

так звані, демократичні партії. Необхідно засвоїти собі той принцип, що досягнути своїх задань можна, йдучи не від влади, а до неї; не негуючи, а стверджуючи. Деяким опозиційним партіям хотілося б, щоб відразу змінилася вся урядова система й так основно, щоб про попереднє не було жадних натяків. Aut Cesar, aut nihil . . . Вони забувають, що всяка система має таку низку нервів, яку порвати не можна без ушкодження здорового організму, не говорячи вже про слабкий й кволий український державний організм. Aut Cesar — і йдуть до Раковського, обороняючи фікцію української федеративної советської республіки, aut nihil — ні Петлюри, ні Раковського; ні демократичної, ні советської України, а лише . . . розбиті дореволюційні вагання неіснуючого українського питання.

Базаров був найліпшим виразником нігілізму, але й він, набобивши дурниць, погано скінчив. Наші нігілісти — урядові і опозиційні — скінчать ще гірше, бо жити одним негунням неможливо. Треба колись сказати замість „ні“ ще й „так“ Проте, навіть прекрасне слово, сказане пізно, не має жадної вартости. І взагалі, в політиці маленьке діло коштовніш від великих слів . . .

Нігілісти урядові дали вже одну гарантію — недвозначно визнали принцип парламентаризму. Гадаю, що вони зроблять і другий крок — організують те репрезентаційне тіло, яке об'єднає, зміцнить, удержавить розбиту громадську опінію (предпарламент або національний конгрес). Що торкається нігілістів опозиційних, то вони, як каже Базаров, „болтають, все болтають,“ негують владу й навіть саму державність, не даючи в заміні нічого. Вони хитаються по надзвичайно великій амплітуді від большевизму („Радянський блок“) до монархізму („Союз хліборобів-державників“). А центр — Українська Національна Рада в Кам'янці й „Національно-Державний Союз“ в Відні розбивається в силу внутрішніх протиріч, в силу дезорієнтації й переваги особистого чи партійного над державним.

Можна сказати, що опозиція одмовилася від впливів над владу й на її політику. Це не позбавляє, однак, влади від обов'язків що до громадської опінії, від тих необхідних кроків, які вона повинна зробити в ім'я консолідації й оздоровлення всіх українських громадських кол. Вона повинна усунути й — як мога негайніш — все те, що резедує українські політичні групи й штовхає їх на сепаратні, шкідливі й для влади й до державности нашої вчянки.

Нігілізм державний й партійний — з ним необхідно рішучо порвати й стати на шлях дійсно творчої державної праці, як би не були тяжкі й несприятливі обставини, в яких ми пробуємо.

А. Метлинський.

В Велику Ніч.

(Нарис з студенського життя.)

Василь Петренко несподівано прокинувся. Не було для цього жадних причин — ніхто його не турбував, і слів страшних ніяких не бачив. А в той же час він почував, що щось його ніби штовхнуло, що це „щось“ лежить в глибині його підсвідомості й що зараз, коли він ось дивиться розчиненими очима в ночну темряву своєї невеличкої обідраної кімнатки, це „щось“ не дає йому спокою, ніби заважає, ніби мулить. Власне кажучи, він добре знав причини свого неприємного почування, яке його охоплювало чим ра́з сильніш, але одганяв всякі думки про них і в жадний

спосіб не хтів на них зупинятися. Для того він сьогодні і ліг раніше до ліжка, ще о 10. год. вечора.

Петренко, не запалюючи світла, намацав на столі папіроси й з надзвичайною лютістю закурив одну з них. Раптом він здригнувся . . . До його вуха ясно долетіли розмірені й урочисті звуки м'якого дзвону.

Бум-бом, бум-бом, . . .

Не було сумніву, що це був дзвін в церкві, яка стояла на-супроти того будинку, в якому він мешкав.

Мусів нині мимоволі зупинятися на причинах своєї нудьги й порушеної душевної рівноваги.

Петренко не належав до романтиків. Життєва школа, яку він досі проходив, не сприяла тому, щоб в душі його зростали ніжні почування. Протинно, вона доценту розбила всі його дитинячі вірування, як і юнацькі мрії. В ньому, не дивлячись на всю його молодість, виробився завзятий скептицизм, наслідок тяжкої боротьби за існування. Більше того — він почував, як вся його істота поволі охоплювалася почуттям ненависти до всього того, що ставало на шляхові його боротьби за своє місце на проклятій, скривавленій, виплаканій землі.

І не дивлячись на все це, він ще вдень відчув, що його охоплює якась безпредметова журба, що з пам'яті повстають давно забуті образи, що кудись зникає його — вигартована роками — сила волі.

Люде, які з заклопотаним виглядом поспішалися по вулицях, переповнені ними крамниці, клучочки, що вони несли в своїх руках — уся ця прелюдія великого свята невимовно драгувала Петренка. Сама погода — соваяшноласкава й ніжнотепла — така незвичайна для гнилої російської столиці — й та не давала втіхи молодому студентові.

Але терпець його остаточно урвався, коли він, повернувшись після свого звичайного скромного обіду в студенській їдальні, побачив, що його конурка була прибрана в святочний спосіб, а в кутку, біля образів, чомусь світилася лампада.

„Дурна голова“ — лаявся він по адресі своєї старої господині, перекидаючи безпредметово розкидані на столі книжки. „Захотілося тобі світити — світи в ночі; але якого біса світиш її в день“.

Невдоволений сів Петренко за свої лекції, однак з студій нічого не виходило. Лямпада так і лізла в очі й викликала інші думки, „романтичні“, які нічого спільного не мали з прозаїчними й сухими математичними теоремами.

Після короткої боротьби — він одним духом загасив лампаду, що ніби-то його заспокоїло на один мент. За хвилину — знов виникли гадки, які тягли нещасного Петренка в просторінь широкого степу, його весняної краси й безмежної сили. В розкидане по обох сторонах веселої річки село, з його біленькими хатками й зеленими садками. Туди, що дало йому життя, безтурботні й щасливі дитячі роки, перші поняття й почування. Й що одійшло, заховалося, зникло навіки . . .

Петренко напружував всю свою волю, навіть мочив голову холодною водою — ніщо не допомогало: диференціали стояли перед очима, але їх не було в пам'яті.

Ах, ми не вільні від спогадів минулого. Як не боїмося їх, як не уникаємо їх — вони приходять несподівано в душу, полонять її всю — безборонну — й розчиняються й болять, і мучать старі рани.

Петренко бачив, що він поконаний образами минулого. Відчував, що їх викликали свідомість наступаючого великого свята й своєї самотності. Був певним,

що в ночі, в мірі наближення тої години, яка звязана у нього з найліпшими хвилинами в його бідному, нужденному, самотньому життю, — це невдоволення, котре його огорнуло, перейде в страдання, в „романтизм“, чого він був безоглядним і переконаним ворогом.

Тому він вирішив ліквідувати всі сумніви універсальними ліками — сном. Але й ця його „військова хитрість“ не дала добрих наслідків, бо „ворог“ був сильнішим від його . . .

І ось мусить він лежати й одгоняти різні думки, перемогати самого себе . . .

„Бум-бом, бум-бом!“ — неслося з навіря.

Й був це вже не дзвін сусідньої маленької церкви, а величний, безмежно-широкий дзвін всього торжествуючого міста, цілої розбурканої землі, веселий, яоний, радісний, закликаючий. Ніс він надію, віру, любов . . . Обіцяв заспокоєння й підтримку . . .

„Бум-бом, бум-бом . . .!“

„Е, дурниці, бабійство“, злісно прошепотів Петренко. „Нерви розгулялися, як у якоїсь панночки. Раз, два, три, чотири, п'ять . . .“

Однак це не допомогало. Поперше, збивався увесь час з рахунку; по-друге, з усіх боків виникали пофарбовані яйця, смашні „паски“, ковбаси, шинка, сир, пляшки доброго вина . . .

Це було для виголодного Петренка найгірше від усього. До мук моральних, додалися ще муки фізичні.

„Дурниці, дурниці“, продовжував твердити він . . .

А сон не приходив. Зник . . .

* * *

На вулицях було людяно й галасливо . . .

Юрба, одягнена й святочно-весела йшла й йшла по асфальтових тротуарах, витягнених, безконечно-довгих лініях Василевського Острова.

Тягнулися шнурком фіякри.

Попереджаючи ревіли самоходи.

Все злилося в один живий й гігантський клубок, який все розгортався в напрямку Ісакиєвського Собору й не мав ні початку, ні кінця.

Столиця святкувала.

Віруючі й скептики; чесні й авантюристи; працюючі й ледачі; бідні й багаті . . .

Якесь надзвичайне сильне переживання кинуло мільоновий натовп на вулицю. Чому — хто скаже?!

Може релігія; може — атавізм . . .

В натовпі йшов і Василь Петренко. Похмурений, злий . . . Не міг лежати в ліжку, не міг сидіти. Дзвони вдиралися в його кімнатку, всю наповнювали її своїми урочистими звуками, кликали й ворушили.

Перейшовши дворцовий міст, Петренко звернув по набережній й, зрештою, дістався до Храма Воскресення.

Вживши всіх зусиль і своєї зручності, він, зрештою, опинився біля одної з колодн, і його відразу охопили ніжні, меляодійні, чаруючі, святочні співы. Скільки разів він їх чув, коли, будучи гімназіястом, приїздив підчас фєрій на село, до своїх батьків, що учителювали там в земській школі!

Пригадув він, що мати, звичайно, лишалася вдома, бо її слабке здоровля не виносило сильної духоти маленької церкви. До неї йшли він та батько, вистоюючи

всю церковну службу, яку любовно й урочисто провадив старий священник, отець Петро. Як тремтів його голос, як натхненно горіли його очі й з якою силою промовляв він, звертаючись до селянської юрби, ці два хвилюючих ласкаючих, згучних слова:

„Христос воскрес!“

Знов він чує ці слова.

Але немає вже ні батька, ні о. Петра, ні селян, ні маленької церкви.

Не чекає на нього з батьком мати.

Немає й не буде вже ніколи світлиці, чистої, вбраної, освітленої мягким світлом запалених лямпад.

Є лише він, Василь Петренко, студент-математик, який в нужді й бідності вибивається на той „ліпший“ шлях, котрий для нього готували батьки-небіжчики.

Є лише він та його самотність.

Вдвох живуть вони роками поміж сухих жорстоких людей. Вдвох вони й зараз, в цьому освітленому, багатому храмі, між тисячі молящихся.

І лісні любови, примирення, втіхи не відносяться до нього й не можуть позбавити його самотності й тяжкої журби.

Так, роздумуючи й згадуючи, він і не помітив, як дався захопити себе людській хвилі, що одірвала його від колумни й винесла на подвір'я. Напівсвідомо він йшов навколо кільця парохіян, які принесли клунки з яйцями, куличами, ковбасами, медом на посвяту. Не помітив він і того, як зупинився навколо одної групи, дивлячись на неї й нічого не бачучи.

Але ця група помітила й його самого одягненого в порване студеньке пальто й його незвичайний душевний стан. Ці люди відразу зрозуміли, що діється в душі молодого студента, о й самі гаразд пересвідчилися в силі соціальних контрастів. Були це, здебільшою, робітники, які добре розуміли, що й під студенькою шинелею бється таке-ж серце, як і у них, де ховаються такі-ж болі, які й вони переживають.

— Чого такий сумний, барин? Чи не весело?

— Невесело — промимрив Петренко.

— А що немає родичів, чи-що?

— Вмерли, . . .

— Так — протягнув робітник. — А ось що, барин. Бери собі кулич, яець, що самі маємо. Їсти-ж хочеш?

Петренко, червоніючи, почав дякувати й потроху уступатися.

— Ну, ні — сердито вигукнув робітник. — Нема чого одмовлятися. Барин, ти, барин, але й ми люди.

Й не встиг ще Петренко оговтатися, як всі його кишені й руки були повні всякою провізією, й це так вилинуло на інших, що кожний старався всунути йому щонебудь від себе.

Чи казати, що не йшов, навіть не біг, а летів Петренко до дому й тільки час од часу дивився на клуночки, щоб переконатися, що все це не сон, не фантазія його розпалених нервів.

* * *

На слідуючий день веселий соняшний промінь заскочив в невеличку конурку, освітив декілька червоних яець, шматок кулича й кавалок ковбаси, що лежали на столі, пробіг по обличчю сплячого мертвим сном господаря, на устах якого грала

радісна усмішка й, ніби-то зрозумівши все — й бідність, і страдання, і несподіване щастя самотнього студента, — полохливо пробіг по обшарпаній стінці й заховався за низьким вікном, а може й просто втік на широку вулицю . . .

Андрій Горленко.

Скандалісти.

Ой як тяжко та ще й в Великодньому числі „Волі“ братися за цю тему. Але мусимо кричати на гвалт, бо останні події з нашого закордонного життя добивають не тільки наші матеріальні сили: вони вкінці дискредитують довіря чужинців до нас. Тим більш мушу кричати я, щоб спокутувати і свій гріх в цій справі, хоч і невеличкий.

В кінці літа, коли наша дипломатія під впливом Темницьких і Поршів остаточно скомпромітувала себе, а наші торговельні місії і комісії зліквідували вкінці остатки нашої кредитоздатності. і поїхав до Камянця і в окремих докладах урядові і партійним організаціям намалював картину нашої закордонної безпомічності. Порятунком від неї я бачив в одному — в організації в одному з центральних міст Європи невеличкого колегіяльного орґану на чолі з фаховим, заслужившим громадське довіря не лише у нас, але і закордоном, дипломатом і з таким же заступником його — економістом. А завдання такого орґану булиб надзвичайно широкі. Покиб не відновились нормальні зносини Європи з Україною, він мусів би координувати всю нашу закордонну політичну роботу — як економічну, так і дипломатичну: мусів би подбати про відновлення торговельних зносин Європи з Україною, про налагодження транспорту, доставку амуніції, підготовку торговельних договорів, піднесення нашої валюти, визнання нашої самостійності. і т. д. і т. п. Ту роботу, котра була непосильною для окремих людей, мусілаб переняти ця колегія з 5—7 фаховців, за допомогою скількох комісій по фахам, котріб мали тільки дорадчий голос. Колегія мала працювати в повнім контакті з урядом республіки. Головою колегії, з правами товариша міністра закордонних справ, мав би бути кол. посол у Відні п. Ліпінський, його заступником — економістом був би Христофор Барановський. По моім тодішнім інформаціям і та і друга кандидатура зустріла би симпатії в найбільш заінтересованих в існуванню самостійної України колах закордоном.

Так гадалося, та не так склалося!... Проект багатьом прийшовся дуже до вподоби. Особливо тоді, коли Мартосам, Ковалевським Миколом, Макаренкам та Швецам довелось „накивати пятами“. „Колегія“ дійсно склалася! Але колегія не фаховців, а скандалістів!

Позбавлені всяких уповноважень, а головне громадського довіря тут і там, без всякого знаття закордонних відносин, з підмоченою репутацією прогорівших адміністраторів і бувших людців, з необмеженим запасом нахабства, з очима більшими за животи, виплили ці джентльмени на європейському горизонті, щоб остаточно доконати наше реноме за кордоном. І почалася вакханалія.

Відносно фінансового ґенія Мартоса немає двох думок ні у одного громадянина української республіки. Більше продуктивно може ведмідь менует танцювати або бжіл ловити, ніж Мартос правити фінансами, та ще й в таких надзвичайно тяжких умовах. Там на Україні не було глупості, котріб цей твердолобий тип не сотворив би. А тут за кордоном і подавно . . .